

Latviešu valodas stāsts

Es esmu valoda – valsts valoda. Jā, latviešu valodā ir jārunā iestādēs, kafejnīcās un citās publiskās vietās, arī dokumentiem un norādēm uz ielas vai trolejbusā – visam ir jābūt latviski. Un, jā, es esmu viena no 200 pasaules lielākajām valodām. Vairāk nekā pusotrs miljons cilvēku sauc mani par savu dzimto valodu. Bet ne jau vienmēr man ir gājis tik viegli... Ar ko tas viss sākās? Tas sākās toreiz, sensenos laikos, pie Baltijas jūras...

Patiesībā jau neviens tā īsti nezina, kā un kad tieši rodas kāda valoda. Tas ir tāpat kā jautāt, kā radās vējš vai jūra. Bet pirmās liecības par latviešu valodu tāpat kā par lībiešu valodu ir saglabājušās no 16. gadsimta sākuma. Senākais latviešu valodā pierakstītais teikums ir daudznozīmīgā frāze – „tā ir, kā ir”.

Pirmos tekstus latviešu valodā pierakstīja vācu mācītāji, lai viņi varētu no kanceles uzrunāt latviešu zemniekus, kuri vēl tikai nesen bija pievērsti kristietībai un vāciski nerunāja. Arī lasīt un rakstīt latviešu valodā zemnieki neprata. Liecības par pirmo latviešu valodā sarakstīto grāmatu saglabājušās no 1525. gada, kad Lībekas iebraucamajā vietā „Pie zelta raga” esot aizturēta koka muca, kas bijusi pilna ar luterāniskām grāmatām livoniešu, igauņu un latviešu valodā. Šajā laikā parādās arī pirmie latviskas izcelsmes pavārdi, kuri laika gaitā izveidojušies par to, ko šodien saprotam ar uzvārdiem.

Veselu gadsimtu vācu mācītāji latviešu valodā sacerēja un tulkoja sprediķus un baznīcu dziesmas, no kurām dažas, starp citu, mēdz dziedāt vēl šodien. 1694. gadā notiek pirmais lielais pagrieziena punkts latviešu valodas vēsturē – latviski tiek izdota Ernesta Glika tulkotā Bībele. Šajā laikā parādās arī pirmās latviešu ābece un lūgšanu grāmatas. Tie jau bija pirmie teksti, kurus lasīja latvietis pats, nevis kāds viņam priekšā.

Dzimtbūšanas atcelšanas un lauksaimniecības modernizācijas rezultātā arvien vairāk latviešu zemnieku devās projām no laukiem uz pilsētām. Arī Latvijas teritorijā 19. gadsimtā izplatījās Eiropā aktuālās nacionālisma idejas un noformējās pirmā latviešu inteligences kopiena – jaunlatvieši. Iznāca pirmie nozīmīgie latviešu autoru oriģinālsacerējumi un cittautu daiļliteratūras tulkojumi, radās arvien jauni vārdi, tika izdoti latviešu laikraksti. Latviešu valodā nu jau var sarakstīt ne tikai sprediķi, bet arī mīlas dzeju. No zemnieku un mājas valodas latviešu valoda kļūst par kultūras un nācijas valodu.

Latviešu valoda turpina attīstīties, arī neskatoties uz mērķtiecīgo rusifikācijas jeb pārkrievošanas politiku, kas 19. gadsimta vidū norisinās visā Krievijas impērijā. Iznāk Kaudzīšu „Mērnieku laiki”, Rainis iztulko Gētes „Faustu”. Latviešu

inteliģence tolaik prot vismaz trīs valodas – vācu, krievu un latviešu – , tomēr rakstnieki apzināti izvēlas rakstīt latviski un likt pamatus Latvijas nacionālajai rakstniecībai un līdz ar to visas latviešu nācijas identitātei.

1918. gadā tiek nodibināta Latvijas valsts, un latviešu valoda pirmoreiz kļūst par valsts valodu. Pēc gada tiek izveidota Latvijas Universitāte, un rodas nepieciešamība pēc arvien jauniem un jauniem terminiem. Notiek pāreja uz Endzelīna un Mīlenbaha veidoto jauno ortogrāfiju, kas gan pilnībā lietošanā nostiprināsies tikai 1930. gadu beigās. Seko vēl viens karš un nonākšana PSRS okupācijā, kuras laikā latviešu valoda publiskajā telpā atkal tiek lietota mazāk, taču joprojām saglabājas kā valsts valoda.

Daļa latviešu valodas attīstības 20. gadsimtā aizrit ārpus Latvijas teritorijas – sevišķi trimdā ASV, Zviedrijā, Vācijā, Austrālijā, kur rodas dažādas latviešu kustības un tiek izdoti daudzi latviešu rakstnieku darbi. 20. gadsimta vidū literatūrā ienāk spēcīga jauno rakstnieku paaudze – latviešu valoda vēlreiz un no jauna kļūst par kultūras valodu. Jo kultūra ir vienīgā telpa, kurā cenzūras apstākļos ir iespējams sarunāties godīgi.

Milzīgu iespaidu uz latviešu valodu atstāj grupas „Līvi” dziesma „Dzimtā valoda”. Tā spēlē īpašu lomu tautas pašapziņas stiprināšanā. Latvija atgūst neatkarību, un latviešu valoda kā oficiālā valsts valoda tiek simboliski nostiprināta Satversmē.

Tiek pieņemts Valsts valodas likums un pēc iestāšanās Eiropas Savienībā 2004. gadā latviešu valoda kļūst par vienu no jau 24 oficiālajām Eiropas Savienības valodām. Latviski tiek tulkoti visi Savienības dokumenti, radot apzīmējumus šīs pasaules arvien jaunajām parādībām.

Jā, dažkārt var šķist, ka izteikt domu citā valodā ir vieglāk, taču tu pamēģini izteikties latviski – es esmu bagātāka, nekā varētu šķist! Pasaule nestāv mierā, un es ne tik – ik dienas kāds manī izsaka jaunas domas un idejas, raksta dzeju un stāstus, pārrunā pasaulei un sirdij svarīgo.

Neskatoties uz bažām par manu ilglaicību, es esmu dzīva un liela valoda. Leposimies ar to! Jebkurš var būt kā Rainis un izvēlēties runāt un rakstīt latviski.

Es dzīvošu tik ilgi, cik tu gribēsi.

Es dzīvošu tik ilgi, cik tu runāsi.